

Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi

*Institute of Public Administration
Journal of Social Sciences*

Cilt 2, Sayı 2, Yaz/Haziran 2022

SİYAH AMERİKA: GETTO'DAN HİPERGETTO'YA

Black America: From Getto to Hypergetto

Araştırma Makalesi • Research Article

Prof. Dr. Bülent ŞEN

Tarsus Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Mersin/TÜRKİYE
bulentsen@tarsus.edu.tr

0000-0003-1752-1876

Geliş Tarihi/Received: 15.04.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 26.05.2022

Atf/Citation

Şen, B. (2022). Siyah Amerika Getto'dan Hipergetto'ya. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. (2), 193-228.

Kamu Yönetimi Enstitüsü
Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı kuruluşudur

Öz

ABD’de kentlerin örgütlenmesinde ırk her zaman başat unsurlardan biridir. Irk ayrımcılığı ve siyahların sosyo-mekânsal ayrışma süreci el ele yürür. Siyah Amerikalılar resmî olarak kaldırılmış olsa bile köleliğin tüm aşağılayıcı sınıfsal ve toplumsal durumlarına maruz kalmaya devam eder. Geniş toplumun sosyo-kültürel dünyasından ve vatandaşlık haklarından uzakta tutulurlar. 20. yüzyılda ABD’de iki büyük göç süreci siyahları kentli toplum hâline getirmiştir. Ancak siyahların kentsel alanlara akışı beraberinde beyaz tepkiyi harekete geçirir. Geçmişin ırkçı mirası üzerinde siyahların kentsel görünürlüğünün artışı ve belli alanlarda yoğunlaşması hâkim beyaz toplumda korku ve endişe kaynağına dönüşür. 1960’lar siyahların reform talepleri ve hak mücadelelerinin yükselişine tanıklık eder. Sivil haklar hareketi ve getto ayaklanmaları koşullarında ırklar arası gerilim artar. Söz konusu dönemde yapılan reformlar, hazırlanan programlar ve eylem planları etkili bir sonuç vermez. Aksine ırka dayalı etno-kültürel sınırlar belirginleşir, sosyal mesafe artar ve renk bariyeri daha da güçlenir. Özellikle yoksul kalabalık nüfusun bulunduğu yerlerde yaşayan siyahların dezavantajlı konumu daha da perçinlenir. Buralarda yaşayan beyazlar ve orta sınıf siyahların iç kent alanlarını terk edişi bozulma eğilimlerini daha artırır. Terk edilen bu mahallelerde gittikçe homojenleşen bir nüfusun ortaya çıkışı ırksal izolasyon ve ayrılmayı ileri noktalara taşır. 1970’lerden itibaren endüstri sonrası kentin dönüşümü, Keynesyen-Fordist çağın kapanışı ve neo-liberalizmin hâkimiyeti süreçleri siyah gettonun çözülüşünü hızlandırır. Yeni ekonomik değişim dalgası ve azalan iş fırsatları fiziksel köhneleşme, nüfussuzlaşma, işsizlik ve yoksulluk eğilimlerini güçlendirir. Kentsel marjinalliğin değişen formları içinde sokak ekonomisi, yeraltı ekonomisi, güvencesiz işler vb. artışı asayiş sorunları ile gettoları yaftalanmış yerler hâline getirir. Beyaz kentlerin tecrit edilmiş muhitlerinde yaşayan Afro-Amerikan kent paryalarının kümelenmesi ileri marjinalliğin yeni bir formunu sunar. Ortaya çıkan yeni getto gerçekliğinin eski yaklaşımlarla çözümlenemeyeceğini ileri süren Wacquant hipergetto kavramıyla alanyazına önemli katkı yapar. Wacquant özgün saha araştırmaları ışığında mekânsal dışlama ve ayrımcılığın en şiddetlisi, aynı zamanda ırksal

ayrımcılık ve kamusal kayıtsızlığın sonucu olarak hipergetto kavramını geliştirir. Bu çalışmada ABD'deki sosyo-mekânsal ayrışma sürecine yer verilerek günümüzdeki boyutları Wacquant'ın hipergetto açıklamaları merkeze alınarak tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Getto, Hipergetto, Kentsel Ayrışma, Kentsel Marjinallik, Wacquant.

Abstract

In the organisation of cities in the US, race has always been one of the dominant. Racial discrimination and the socio-spatial segregation process of blacks go hand in hand. Even if black Americans were officially abolished, you wouldn't be subject to every degradation and status. They are kept away from the socio-cultural world of the wide community and their civil rights. In the 20 th century, two major migration processes in the United States have made black people urban society. They are isolated from the wider community's socio-cultural sphere as well as their civic rights. In the twentieth century, two main migratory events in the United States resulted in the urbanization of black people. But the flow of blacks into urban areas stimulates the white response. The rise of the urban visibility of black people on the racist legacy of the past and its concentration in certain areas becomes a source of fear and concern in the dominant white society. The 1960s witnessed the rise of black reform demands and the fight for rights. In the conditions of the civil rights movement and the ghetto uprising, racial tension is growing. Reforms, programmes and action plans carried out in this period are not producing effective results. On the contrary, race-based ethnocultural boundaries are becoming evident, social distance is growing, and the colour barrier is becoming stronger. The disadvantaged situation of black people, particularly in low-income communities, is exacerbated. The blacks in the middle class, particularly the whites, who live in that area are leaving the city, which is deteriorating the city. The emergence of an increasingly homogenized population in these abandoned neighborhoods leads to racial isolation and separation. From 1970 onwards, the transformation of the post-industry city, the closure of the Keynesian-Fordist era and the dominance of

neo-liberalism processes accelerate the resolution of the black ghetto. The new wave of economic change and declining job opportunities strengthen physical deterioration, depopulation, unemployment and poverty tendencies. In the changing forms of urban margin, street economy, underground economy, precarious works and so on. The increase makes the ghettos into labeled places with public order problems. The clustering of African-American urban pariahs living in the isolated neighborhoods of white cities offers a new form of advanced marginality. With the idea of Hyperghetto, Wacquant offers an important contribution to the literature, arguing that the rising new ghetto reality cannot be resolved with existing ways. Wacquant proposes the notion of Hyperghetto as a result of geographical exclusion and discrimination, the most severe, as well as racial discrimination and public apathy, based on his original field observations. In this study, the socio-spatial segregation process in the USA will be included and its current dimensions will be discussed by focusing on Wacquant's Hyperghetto explanations.

Keywords: Ghetto, Hyperghetto, Urban Segregation, Urban Outcast, Wacquant.

Giriş

1919 Temmuz'unun sakin ama sıcak bir Pazar öğle sonrası, kentin Siyah Kuşak Bölgesi'nde yaşayan 14 yaşındaki John Turner Harris ve dört arkadaşı neşe içinde serinlemek için evlerinden dört mil uzaktaki Chicago Michigan Gölü kıyısındaki plajın yolunu tuttuklarında çok önemli bir güne tanıklık edeceklerini asla bilemezlerdi. Yaşadıkları Chicago; Alabama, Missisipi veya diğer Güney kentlerinde herkesçe kanıksanmış, büyükçe yazılı "*yalnızca beyazlar için*" tabelalarının ve yasal kısıtlamaların bulunmadığı bir kent olarak diğerlerinden farklılaşmaktaydı. Yasal olarak pek çok yer açtı, çocukları aynı okula gidebiliyor, aynı tiyatrodaki bulunabiliyor, tramvayda birlikte seyahat edebiliyorlardı. Buna karşın ırk ayrımına dayalı görülür çizgilerin çizildiği yerler de vardı. Ancak bir de gri alanlar mevcuttu. Plajlar da bunlar arasındaydı. Chicago'da siyahlar genelde 26. Caddenin plajında, beyazlar ise 29. Caddenin plajında denize girerdi. Herkes gibi Harris ve

arkadaşları da bunu gayet iyi bilmekteydi. Yüzmeyi iyi bilmediklerinden bir sala binip suda eğlenirken fark etmeden beyazların plajına yaklaşırlar. Sıcak temmuz pazarının tadını çıkaran beyaz aileler yasağı hiçe sayan dört siyah çocuğu birden karşılarında görürler. Bazılarının aklına hemen şu gelir: Dünya Savaşı'nda Avrupa'da çarpışan ABD ordusuna katıldıktan sonra bu siyahların tavırları pek değişti, her yerde görünmeye başladılar. Ancak siyahlar şimdi karşılıklıdır ve onlara ait oldukları yeri göstermek gerekmektedir. 29. Cadde plajında tansiyon bir anda yükselir. Beyazlardan bazıları onları kovalamaya ve taş atarak korkutmaya çalışır. Karşılıklı sataşma bir süre sonra biter. Dört kafadar her şeyi unutup kaldıkları yerden sudaki oyunlarına devam ederken üzerlerine taş atıldığını fark ederler ve ürkerler. Plajda genç bir beyaz erkek eline taş toplayıp onların bulunduğu yeri hedef alıp atmaktadır. Siyah gençler birbirine bakıp belki taş zıplatma oyunu oynuyordur diye düşünürler. Atış ve karşılıklı gerilim devam ederken taşlardan biri siyah çocuklardan 17 yaşındaki Eugene Williams'ın alınına gelir, arkaya doğru suya düşer. John onu bulmak için suya daldığında kanları görür. Eugene'i sudan çıkarmaya çalışır, o ise bacağına sarılıp panik hâlinde çırpınmaktadır. Etraftan yardım isterken beyaz gencin "Aman Tanrı'm!" sesi işitilir. Şimdi ise geri dönüp 29. Cadde plajına doğru koşmaktadır. Kıyıya gidip siyah bir polise durumu haber verirler. Birden ortam kalabalıklaşır, tansiyon yükselir. Hararetle tartışmalar devam ederken bölgeye gelen beyaz polisin kayıtsızlığı ve ısrarlı biçimde olayın üstünü kapatma tavrı dikkat çeker. Olayı anlamaya çalışan siyah polisin bir işlem yapmasına engel olmaya çalışır. Sonrasında polisler ve beyazların da yer aldığı kalabalık bir grup denizde Eugene'yi aramaya başlar. Çok vakit geçmeden kıyıya vurmuş cansız bedeniyle karşılaşırlar (Hartfield, 2018:5-11).

Bir ölünün olduğu ve katilin açıkça belli olduğu bir olayda polisin sessizliği, olayı geçiştirme çabası plajda beklenmeyen bir gerginliğe yol açar ve sonrasında işler çığırından çıkar. Siyah-beyaz kavgasının büyümesiyle kısa zamanda kentte terör havası egemen olur. Polisin ve ulusal muhafız birliklerinin beyaz ayaklanmacılara dönük müsamahakâr ve destekleyici tavrı olayları daha da alevlendirir. Kışkırtıcı yazılar ve manşetler eşliğinde beyaz çetelerin saldırı, öldürme ve kundaklamaları Chicago'yu kâbusa çevirir.

Buradan tüm ülkeye yayılacak şok dalgası ile hafızalara *sıcak yaz* olarak kazınacak kana bulanmış ABD'deki ilk büyük ırk isyanının fitili ateşlenir. Beyazlar ve siyahlar arasında silahla ateş etme, kundaklama ve kavga çılgınlığı yedi gün süren olaylar neticesinde 23'ü siyah 38 kişi ölürken 342'si siyah 537 kişi de yaralanır, siyahlara ait 1000 civarında ev yakılır. Başta Washington DC, Houston ve Charleston olmak üzere şiddet olayları pek çok kente sızır, Arkansas Elaine'de tahminlere göre 200 civarında kişi hayatını kaybeder.

Chicago'da 1919 yazında yaşanan siyah ayaklanma, kentsel düzeyde defalarca tekrarlanacak olan '*yinelenen kâbus*'un ne ilki ne de sonucusudur. Nitekim 1921'de Greenwood'un Okla-Tulsa yerleşimi kayıtlara Tulsa Irk Katliamı olarak geçecek olan olaylara sahne olur. Örnek gösterilir hâle gelen siyah semti Greenwood, beyaz isyancılar tarafından barbarca yağmalanıp yakılır. Buna karşı valilik sıkıyönetim ilan eder, Ulusal Muhafız Birlikleri'ni Tulsa'ya gönderir. Patlak verdikten yirmi dört saat sonra sona eren şiddetten geriye resmî olmayan rakamlara göre 300 civarında ölü, 800'den fazla yaralı ve kömürleşmiş 35 kent bloğu kalır (NYT 2021; THSM 2022).

Oysaki Greenwood Bölgesi, olaylar öncesinde görece varlıklı Afro-Amerikan nüfusu dolayısıyla *Siyah Wall Street* olarak ulusal düzeyde tanınırlığı olan örnek bir siyah yerleşim yeridir. Gelişen iş bölgesi, yaklaşık 10.000 sakini; aile, eğitim, ticaret yapısı yanında istikrarlı bir yerleşime ve topluluk yaşamına sahipti. Siyahların imza attığı bir başarı öyküsü olgunlaşmadan üzeri küllerle kaplanmıştı. Siyahların ABD'deki talihleri açısından Tulsa örneğinin esas değeri sonraki dönemler ve gelişmeler hesaba katıldığında daha iyi anlaşılır: Gettolaşma ve ayrışma cenderesinde sıkışan siyahlar gerçeği, kökleri ırkçılık ve ırksal ayrımcılıktan beslenen beyaz egemen politik ve kültürel iktidar koşullarının ürünüdür. Etno-kültürel sınırlar içinde tutulmaları, etno-ırksal ve etno-sınıfsal aşağılanma ve damgalanmaya uğramaları örtük biçimde varlık gösteren kendi dışındaki iktidar biçimlerinin sonucudur. Irksal bakış ve önyargılar "kurbanın suçlu ilan edildiği" mantıktan kolay kolay vazgeçmez. Kendini haklı çıkaracak örnekler ve argümanları her zaman ve her yerde temin edilebilme üstünlüğü ve konforuna sahiptir. Sonuç olarak yerleşik ezberleri tersine çevirecek Tulsa

gibi iyi örnekler, umut ve canlılığın diri olduğu bölgeler yaşatılamaz. Şiddet ve can kaybı kadar “*olabilecek olanın hesaplanamaz ve kalıcı kaybı*” bir o kadar kahredici sonuçlar üretir. Dolayısıyla ileriki dönemin ayrımcılık, şiddet ve önyargıları ABD'nin siyah tarihi ve ırksal eşitsizlik düzeni hesaba katılmadan anlaşılabilir.

ABD'de kentlerin örgütlenmesinde ırk her zaman başat unsurlardan biri olmuştur (Wilson 1987, Massey vd. 1993, Mele 2013, Cahill 2006). Du Bois'in (1899) *Philadelphia Negro* ve Ida B. Wells-Barnett'in (1969) *Southern Horrors* adlı öncü eserleri siyah Amerikalılar üzerine yapılan çalışmaların tarihinde özel yere sahiptir. Bu eserler aynı zamanda siyahlar (Afro-Amerikalılar) örneğinde “*ırksal ve marjinal grupların eşitsizlik deneyimleri*” temasının bir araştırma alanı olarak sosyolojik kanona eklenmesine yol açtılar. Bu sayede başta kent araştırmaları olmak üzere akademik alana hâkim olan *renk körü* yaklaşımların kırılması ve etkili bir eleştirisi mümkün hâle gelmiştir.

ABD'de ırk ayrımcılığı ve siyahların sosyo-mekânsal ayrışma sürecinin birlikte geliştiği görülür. ABD'nin köleci tarih ve kültürel mirasının sonucu siyahlara dönük aşağılayıcı toplumsal tutumlar ve geniş toplumun sosyo-kültürel dünyasından ve haklar dünyasından dışlanmışlıkları bariz bir Amerikan sorununun varlığını teşhis etmemizi sağlarken kalıcılığını anlamamıza da kapı aralar. Özellikle 20. yüzyıldaki iki büyük göç süreci ile siyahların kentli toplum hâline gelişi ve buna karşı gelişen beyaz tepki ırksal eşitsizliğin devamlılığında önemli bir kırılma noktasına işaret eder. İkinci bir kırılma noktası 1960'ların reform çabaları, Sivil Haklar Hareketi ve getto ayaklanmaları dönemi gelişmeleri ve iklimiyle ilişkilidir. Irklar arası gerilim siyahlar ve siyah yerleşimler sorununun fark edilmesini sağlar. Ancak bir çırpıda çözülemeyeceği kısa zamanda anlaşılır. Buna karşın ırka dayalı etno-kültürel sınırlar belirginleşmeye ve renk bariyerleri daha da güçlenmeye devam eder. Beyazlar ve orta sınıf eğilimi güçlü siyahların siyah yoğun iç kent alanlarını terk edişleri bu mahallelerin homojenleşme eğilimini artırır. Siyah getto gerçeği *hayalet*'i ile birlikte var olur. Gettonun ötekiler ile görünmez duvarları yükselirken siyahlar bu duvarın iç bölgesinde tutulur. Homojen bir nüfusun ortaya çıkışı ırksal izolasyon ve ayrışmayı ileri

noktalara taşır. Banliyöleşme ve işyerlerinin bölgeyi terki, ekonomik anlamda geriye gidişi daha da hızlandırır. Özellikle 1970 sonrasında ise bir yanda yeni ekonomik-endüstriyel dönüşüm dinamikleri ve bunun kent mekânına yansımaları, diğer yandan neo-liberalizmin hâkimiyeti süreçleri siyah gettonun çözülüşünü hızlandırır. Beyaz kentlerin tecrit edilmiş muhitlerinde yaşayan Afro-Amerikan kent paryalarının kümelenmesi ileri marjinalliğin yeni bir formunu sunar.

Farklı kurumsal ve bağlamsal niteliklere sahip Avrupa kentleri ile ABD'deki örneklerin ne ölçüde ya da hangi kriterlere göre birbirinden ayırt edileceği konusu özellikle getto oluşumu açısından uzun zamandır devam eden bir tartışma ve araştırma alanıdır. Avrupa içinde, Doğu ve Batı Avrupa'daki ülkeler arasında önemli farklılıklar olabileceği de buna eklenmiştir. Gettolaşma korkusu ve ahlaki panik havası yalnızca ABD ile sınırlı değildir ve buna pek çok yerde rastlamak mümkündür (Slatter, Anderson, 2012).

Bu anlamda Wacquant (1997) negatif sosyal sermaye konusuna eğilerek, Amerika'nın kentsel merkezinde, iç-kent siyah mahallelerinde kamusal olanakların hem nicelik hem de nitelik olarak azaldığı bir '*sosyal çölleşme*' sürecinden nasıl muzdarip olduğunun ayrıntılı analizini yapar. Amerikan gettosunu "bir başkasıyla asla karşılaştırılmaması gereken" özgün bir Amerikan olayı olarak ele alır.

Bu çalışmada bir ABD sorunu olarak belirlediğimiz siyahlar ve siyah yerleşimlerin yeni koşullar altında gelişme süreçlerine ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bir dizi ekonomik, politik, toplumsal değişim dinamiklerinin daha da bozucu sonuçlar ürettiği getto oluşumlarının yakıcı bir kent sorunu olarak varlığını devam ettirdiği ABD'deki yeni formlarına odaklanılacaktır. Özgün saha araştırmaları ve eserleriyle yeni getto gerçekliğinin eski yaklaşımlarla çözümlenemeyeceğini ileri süren Wacquant'ın hipergetto kavramını merkeze alan bir tartışma yürütülecektir.

1. ABD'de Irk Ayrımcılığı ve Siyahların Sosyo-Mekânsal Ayrışma Süreci

1.1. Kölelik Sonrası Dönemde Siyahların Göç Süreci ve Kentsel Sonuçları

Siyahların ABD'deki kentsel yerleşim tarihini Marcuse (1998) dört evreli modelle açıklarken kölelik sonrası ve 1917 öncesini kapsayan bir dönemselleştirmeye gider. Bu dönemde siyah nüfusun büyük çoğunluğu Güney'de ve çiftliklerde yaşamaktadır. Kuzeyde ise Pensilvanya İstasyonu ve New York Brooklyn'in belli kısımları, Central Park'taki teneke evler gibi küçük alanlarda belli belirsiz yoğunlaşmalar göze çarpar. Kölelik sonrası dönemde ezici sayıda siyah Amerikalının Güney'deki kırsal alanlardan Güney'e ve ötesindeki farklı metropol alanlara kalıcı göçü önemli bir sürecin başlangıcı olmuştur (Hunter vd. 2016:386).

İki Dünya Savaşı arası evrede artarak devam edecek olan siyahların nüfusun hareketliliği ve yeni yaşam kurma çabaları kendilerinin olduğu kadar ABD kentlerinin kaderi üzerinde de beklenmedik sonuçlar üretecektir. Koza bitinin pamuk ekinleri üzerindeki etkileri, ortaklıktaki sert eşitsizlikler, siyah nefretiyle hareket eden beyaz ırkçı çeteler ve beyaz üstünlükçü hareketlerin genişlemesi gibi nedenler bu dönemde pek çok siyah Amerikalının Güney'den Kuzey'e doğru özgürlük -daha iyi ekonomik fırsatlar ve daha iyi yaşam umudu- arayışının teşvik ettiği kadar büyük bir göçe girişmeye zorlar (Hunter vd. 2016:389). I. Dünya Savaşı sırasında başlayıp daha sonra kitlesel hâle dönüşen ve ileride Büyük Göç olarak adlandırılacak olan Güneyli siyahların kitlesel göçü sonraki gelişmeler açısından kritik sonuçlar üretecek beyazlar arasında korku ve nefret tohumlarının ekilmesine yol açar. Yukarıda yer verilen 1919 Chicago Ayaklanması ve Tulsa Irk Katliamı'nda görüldüğü gibi iflah olmaz önyargı ve ayrımcılığın kurumsallaşması, günümüze dek gelen ve sürekli tekrar eden kent ayaklanmaları böyle bir tarihsel mirasın -ve de tarihsel bagajın- açık izlerini taşır. İrlandalı, İtalyan, Çekyalı, Polonyalı vb. Avrupalı göçmenlerin mezbaha ve kesim gibi geleneksel olarak yer aldıkları sektörlerdeki işlerini kendi tekellerinde tutma isteği ve yeni gelen siyah göçmenlere kaptırma

korkusu siyah göçmenlere dönük negatif tutumun ilk örneklerini sunar. Birinci Dünya Savaşı'ndan dönen, ülkelerinin kendilerine hak ettikleri saygıyı göstermediğine inanan siyah erkeklerin hayal kırıklığı ve kızgınlığı da yine ileride defalarca tekrarlanacak örneklerden bir diğeridir. Savaş sırasında ülkeleri ABD için yaptıkları vazife, başarı ve fedakârlıklardan dolayı Amerikan toplumunda saygın bir statü kazanacaklarına dair ümitlerinin ırkçılık ve ayrımcılık duvarına sert biçimde çarpışını tecrübe ederler. Güney kentlerinde yeniden faal hâle gelen ve daha çok linç olayları ile kendini gösteren beyaz üstünlüğü ideolojisine inanan Ku Klux Klan türü gizli örgütlerin etkinliği de siyahlara dönük şiddet ve yok etme isteğinin ilk örnekleri olarak bu dönemde yeşerir. Öte yandan I. Dünya Savaşı ikliminde şekillenen dış müdahale, karışıklık çıkarma ve siyahları “hainlik” için kullanma yönünde ajanlık faaliyetlerinin olabileceği ya da yükselen sol dalganın siyah liderlerin örgütlemeleri ve ajitasyonları sayesinde siyah nüfus arasında ABD aleyhine kullanılacak tehlike oluşturmasına dönük şüphe ve yakıştırmaların güvenlikçi bakış ve kaygıları faal kıldığı görülür.

Resmî olarak kaldırılmış olsa bile köleliğin tüm aşağılayıcı sınıfsal ve toplumsal durumlarına maruz kalmaya devam eden siyah toplulukların geniş toplumsal dünyadan ve dinamizminden ayrı kapalı bir cemaat yaşamı sürdükleri etno-kültürel sınırlar hep var olagelmiştir. Modern dünyanın tanıdığı ilk büyük küresel ekonomik bunalım (1929) mevcut sınırları derinleştirirken gerilimleri artırıcı sonuçlar üretir. Ekonomik krizin sonuçları öfke ve düşmanlıklar yanında siyahların konumunu daha da aşağılara çeker. Katlanmak zorunda oldukları ırksal aşağılanma, sırtlamak zorunda oldukları etno-ırksal yük ve gündelik hayatın her yerine sirayet eden sembolik şiddet zaman içinde siyahların dezavantajlı konumunu perçinler. Malcolm X'in yaşadığı olay buna ışık tutar. İngilizce öğretmeni Bay Ostrowski dersinde oldukça başarılı olan ve çok sevdiği öğrencisine “ilerde ne olacaksın?” şeklinde mesleğini öğrenmeye dönük soru sorar, hiç beklemediği şekilde “avukat” yanıtını alır. Bunun üzerine öğrenci Malcolm X, öğretmeninden hiç beklemediği, onu derinden etkileyecek ve hayatı boyunca unutamayacağı şu sarsıcı sözleri işitir: *“Biliyorsun, burada hepimiz seni severiz. Ancak sen bir zenci olduğunu unutmamalısın. Bir avukat olmak; bu bir zenci için gerçekçi*

bir ideal değil (...) Senin çok kabiliyetli ellerin var. Neden bir marangoz olmayı düşünmüyorsun?" (Şentürk, 2020:27).

Kuzey kentlerinin bazılarında Afro-Amerikan nüfusun artışı henüz 1900'lerde *renk bariyeri*'nin katlaşmasının erken dönem örneğini sunar. Güneyden gelen göçmen siyahlar 1930'larda beyazların büyük nefretiyle karşılaşılır. Tiyatro salonları, parklar gibi kamusal alanlar ırksal sınırların korunmasına aşırı önem verilen yerlerin başında gelir.

Siyahların akışına sahne olan Amerikan metropolleri esasında diğer başka göç süreçlerinin izlerini taşır. Belli düzeyde memnuniyetsizlik ve rekabet yaratan siyah göçleri öncesinde diğer göçmenler zaman içinde siyahların karşılaşacağı kaderin yumuşak örneklerinin tanıkları olmuştur. 19. yüzyılın sonunda çoğunu Avrupalı göçmenlerin doldurduğu sefalet mahalleleri orta-üst sınıf mensuplarını dehşete düşürecek yerlerdir. Temiz su ve havayı bile bulmanın zor olduğu, karanlık ve pis odalarda yaşayan düşkün kalabalıkların varlığı; makineleri, şirketleri, gökdelenleri, üretimi vb. ile bir dev gibi yükseliş, cesamet ve azamet ile kendinden geçmiş, hırs ve başarı hikâyesinin gururu ve güveniyle beslenmiş Amerikan rüyası ve medeniyetini lekeleyen anlamlar taşımaktaydı. 1890'lı yıllarda Riis'in New York'un Aşağı Doğu Yakası Mahallesi'nde çektiği fotoğraflardan oluşan kitabının adı bunu çarpıcı biçimde ortaya koymaktaydı: "*Ülkenin Diğer Yarıısı Nasıl Yaşıyor?*" (Graham, 2019:57).

Buna karşın söz konusu dönemi ele alan yakın zamanlardaki bir çalışma 1880'de bile (incelenen çoğu kentte) ayrımın inkâr edilemez derecede yüksek olduğunu ve yükselişe geçişinin Büyük Göç öncesinde görünür olduğunu ortaya koyar (Logan vd. 2015:19). İlave olarak Birinci Dünya Savaşı döneminin Güney'den Kuzey'e siyah Büyük Göç'ün ilk dalgasını takiben siyahların yaşayabileceği yerleri keskin bir şekilde sınırlayan yeni engellerin dikilmesi şeklinde *beyaz tepki*'nin altı çizilmelidir. Bu noktada ırka dayalı güçlü sosyal sınır ve mesafelerin belirginleşmeye başlamasının altını çizmek gerekir. Siyah nüfusun aniden ve hızlı artışının endişe ve paniğe yol açtığı anlaşılmaktadır. *Beyaz panik* olarak da adlandırılacak tepkiyle birlikte yerleşim bölgelerine ve konut alanlarına sınır çizmek, hukuk kadar şiddeti de

etkili yol olarak kullanmak, böylece sadece kendi siyahi bölgelerine hapsolmuş bir siyah göçmen gruba tahammül edebilecek bir baskı dönemi başlar. İrsal izolasyon ve ayrışma ileri noktalara taşınır.

Kuzey’de doğan bu göçmen ailelerin çocukları birbirine çok benzer “kendi mahalleri”nde yaşamak zorunda kalırlar. İlerleyen dönemde bu tür alanlar çok daha genişler ve çok daha homojen hâle gelir (Logan vd. 2015:19, Flammig 2006). Bu göç dalgası için akılda tutulması gereken bir diğer husus da gelen siyahların yaşam ve uyum pratikleri açısından kendileri gibi olanların bulunduğu yerleşimleri tercih etmesiyle ilgilidir. Geldikleri yerdeki beyazlar kadar daha önce yerleşmiş siyahların da Güneyli göçmenlere karşı şüpheli tavırlar ve hoşnutsuzlukları söz konusudur.

20. yüzyılda Afro-Amerikan nüfusun ülke içi nüfus hareketlerine yakın bakış ABD’nin göç ülkesi kimliği düşünüldüğünde diğer göçmen yoğunlaşma alanlarıyla kıyaslanabilir ve görünürlüğü artan bir siyah yoğunlaşma alanları gerçeğini ortaya koyar. Buna karşın kentsel alanlarda baştan beri düşük nitelikli konut, kötü yaşam koşulları, mekânsal ayrışma ve eşitsizlik gibi durumlar söz konusu olsa da siyahlar ile özdeş bir getto tanımlaması ortaya çıkmaz. Göçmen yoğun kentsel alanlar için başlangıçta yaygın bir kavram olarak “*enclave*” (kapanım), 1929 sonrası büyük buhran döneminde ise Amerikan kentlerini baştan başa saran slam tasnifi siyah azınlıklar için de geçerli genel yaklaşım çerçevesini belirler. Yalnız siyahlar için geçerli katı bir eşitsizlik, dışlanmışlık, ayrımcılık ve kapalılık yüklü anlam ve çağrışım dünyasını içeren bir getto tanımlamasına rastlanmaz (Marcuse, 1998:11). Gettonun fiziksel algılanışından daha çok çoğunluğunu beyazların oluşturduğu kentlerin bilişsel haritasında ideolojik bir inşa olarak kuruluşu ve ırksallaşmış kentsel mekânın görünürlüğünden söz edilebilir (Demirtürk, 2006:71). Chicago Okulu araştırmacıları örneğinde rastlandığı üzere getto kavramının göçmen gruplar, kültürel topluluklar veya sınıfsal ortaklıklar gibi siyahların da dâhil edilebildiği kentsel yoğunlaşma bölgeleri anlamında esnek bir içeriğe sahip olduğu görülür (Marcuse, 1998:12). ABD’de kent araştırmaları alanyazınında getto kavramını ilk kullanan Amerikalı sosyolog Louis Wirth (1956) geleneksel Yahudi gettolarının sakinlerinin hayat tarzı, iç kurumları, cemaatleşmesi ve genel toplumdan

kopuk şiddetli ayrımcılığını dikkate alarak modern zamanlara taşır. Getto araştırmaları sonucunda gönüllü getto ve zorunlu getto tasnifine gider. Yahudi gettoları zorunlu gettonun klasik örneğini oluştururken, Amerika'daki getto oluşumlarını gönüllü gettolar olarak değerlendirir. Wirth'in gönüllü getto kavramı belirli ortak özelliklere sahip topluluğun belli bir mekânda kümelenmesini tanımlayan “*enclave*” kavramının öncülü gibi durur.

Siyah Amerika'nın başkenti olarak tanımlan New York'un Harlem'i ve Chicago'nun Güney Yakası, Kuzey kentlerinin ünlü siyah göç çekim merkezleri olarak zikredilirken bu muhitlerin cemaatvari dünyası, kültürü ve dayanışmasına vurgu yapan olumlu değerlendirmeler ile birlikte konu edilmeleri söz konusudur. Greenberg (1991) Büyük Depresyon Dönemi'ndeki Harlem'i ele aldığı eserinde New Deal'in olumlu birtakım etkilerine dikkat çeker. Sosyal yardımlara daha kolay erişim, daha iyi tıbbi bakım, çocukların okul devamlılığı, siyah profesyonellerin kendi toplumuna yardımcı olması gibi pozitif unsurların varlığına işaret eder.

Politika, ekonomi, hukuk, şiddet vb. etkiler yoluyla embriyon hâldeki gettolar olarak kabul edilebilecek “siyah göçmenlerin siyahi bölgelere hapsedilmeleri” durumunun izlerini sürmek mümkündür. Kuzey'in 10 kentini içine alan veriler üzerinden yapılan çalışma yakın döneme kıyasla 1910'larda siyahların izolasyonunun oldukça düşük düzeyde kaldığını ortaya koyar. Kentlerde yaşayan ortalama siyah sayısı yalnızca %3.8 iken, beyazların ağırlıkta olduğu yerleşimlerdeki oranları ise %12.4'tür. 1920'lerden itibaren ise siyah izolasyonu hızlı bir artışa geçer, ortalama bir siyah %24.4'ü siyahlardan oluşan bir semtte oturur hâle gelir. Bu rakam 1930'da %43.6'ya, 1940'da ise %46.2'ye ulaşır. Diğer bir araştırma da benzer bir duruma dikkat çeker. Büyük kentler dikkate alındığında 1890'da ABD'de getto olarak tanımlanabilecek yerin olduğu yalnızca bir kent varken, 1940'a gelindiğinde bu sayı 55'e çıkar (Logan vd. 2015:20).

Marcuse'un dönemlendirmesine sadık kalarak devam edecek olursak II. Dünya Savaşı ve Yoksullukla Savaş arası bir evreden söz edilebilir. Başta hükümet kararları olmak üzere gelişme için fırsata sahip semtler bağlamında

entegrasyon, ırka dayalı olmayan kimliklendirme, yoksul yoğun yaşam alanlarının iyileştirilmesinin bir parçası olarak *slam* sorunu etrafında düzenleme ve geliştirme çabalarının artışı sahne olur. Bu yaklaşım değişimi her ne kadar egemen söylemde birikmiş bir sorun alanına gerçekçi ve cesur el atma şeklinde sunulmaya gayret edilse de gerçekte asimilasyona dayalı politikaların ve eritme potası idealine yaslanan Amerikan rüyasının ihyasından öteye gidilmez. Ana öznesini Afro-Amerikalıların oluşturduğu azınlık gruplar ve bunların genel kentsel hoşnutsuzluklarının yanında Amerikan ulusal bütünlüğü, kültürü ve yaşam biçimine katılmalarına dair vaatler sıklıkla tekrarlanır. Hunter ve Zandria (2016:390) 1941-1969 arası II. Dünya Savaşı, kentsel yenileme, New Deal politikaları, banliyöleşme, Federal Otoyol Yasası ve bir dizi başka yapısal değişikliklerin birikiminin göç dalgaları ile birleşmesinden oluşan ve zaman içinde süregelen nitelik kazanan ‘*ırksallaştırılmış kentsel eşitsizlik*’ dönemi olarak ele alır.

Özellikle II. Dünya Savaşının yarattığı istihdam fırsatları ve buldukları yerlerde yaşadıkları memnuniyetsizliğin yol açtığı arayışlar sonucu kırsal Güney’den kentsel Kuzey’e, Kuzey’in metropol bölgeleri ve kent merkezlerine ani ve büyük ölçekli bir siyah göç hareketini tetiklemesi sonraki gelişmeler hesaba katıldığında önemli bir kırılma noktası olmuştur. 1940’larda ABD’deki Afro-Amerikan nüfusun yarısı Güney’deki kasaba ve kırsal alanda yaşamaktadır. 1940’larda ortaya çıkan 2. Büyük Göç olarak da adlandırılan yeni göç dalgasının sürüklemesiyle yaklaşık 5 milyon Afro-Amerikan, yüksek ücretli endüstriyel iş bulma umudunun sürüklemesiyle güney bölgelerdeki evlerini terk ederek daha kuzeye hareket ederler. Ancak unutmamak gerekir ki 1960’ların ortasına gelindiğinde Amerikalı siyah nüfusun hemen hemen yarısı kuzey kentlerinde yaşamaktadır (Matlin, 2012:875-876). Savunma sanayisi, tekstil, çelik gibi endüstri ve imalat işleri yanında II. Dünya Savaşı sonrasında nüfus ve evlilik patlamasının yaşanması göçün büyüklüğünde ve yaygınlığında etkili olmuştur (Hunter vd. 2016:391). Kısıtlayıcı sözleşmeler, okul ayrımcılığı, kırmızı hatlar, ırksal yerleşim ayrımı, zayıf/sınırlı konut seçeneklerine sahip siyah “*enclave*”lerin tabakalaşmış ve yüksek yoğunlaşmış yapısı belirginleşir. Kentler içinde Siyah Kuşak, ‘*siyah metropolis*’ şeklinde adlandırmalara konu olur. Aynı dönem

yavaş yavaş siyah bir burjuvazinin ve orta sınıf siyahların ortaya çıkışıyla dikkat çeker. Yine bu dönemde beyaz dışlayıcılık ve tahakküme tepki olarak siyah etnosantrizmin yükselişinden söz etmek gerekir. Bazı siyah liderler ve yazarlar tarafından siyah kimliğin devamını sağlayan bir kaynak, asimile olmalarını önleyen kurtarılmış bir bölge ya da kültürel canlılık ve özgün yaşam biçiminin sergilendiği özel bölge vurgusu içinde romantikleştirilen bir getto övgüsüne rastlanır.

1.2. Bir Kent Sorunu Olarak Siyahlar ve Siyah Yerleşimler

Siyah mahalleler genişledikçe işçi sınıfına dâhil beyazlar onlardan uzaklaşarak kentin yeni gelişen ve iyi yaşam standardı vaat eden banliyölerine hareket ettiler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ağırlık kazanan beyazların bu mahalleleri terk ederek banliyölere gerçekleşen nüfus hareketliliği süreci alanyazına *beyaz uçuş* olarak geçer. 1950'ler sonrasında bu banliyölere kaçış süreci sonucu kent içinin boşalan alanlarının, ağırlıkla güneyden endüstrileşen kuzey kentlerine (özellikle iki savaş arası dönem ile İkinci Dünya Savaşı sonrası periyotta ve ağırlıkla orta-batı ve kuzey-doğuya) göçle gelenler tarafından doldurulduğu görülür.

Savaş sonrası ulusal ekonominin hızla yükselişi sırasında yerleşik endüstriler ve imalat işlerinin kent merkezlerinden çekilmesi sürecini beyaz banliyölerde otomatik üretim fabrikalarının hızlı artışı takip eder. Afro-Amerikalılar bu ekonomik-yapısal yeniden düzenlemenin yükünü en ağır biçimde hisseden grup hâline gelir. Konut ayrımcılığı, düşük eğitim, sendika ve işverenlerin ırkçı uygulamalarıyla yeni ekonomiden kopan kentli Afro-Amerikalılar artan işsizlik, yıpranmış sosyal hizmetler, yozlaşmış ve mali açıdan zor durumda olan kent yönetimleri sorunları ile karşı karşıya kalırlar (Matlin, 2012:876). Bu dönemle birlikte kentin kaynaklarını tüketen, yardım sistemini kemiren, fahişelik, uyuşturucu ya da ergen yaşta çocuk doğumu gibi sapkınlıklarla özdeşleştirilen siyah imajının imali ve *siyahların patolojikleştirilmesi* canlılık kazanır. Anderson'un dile getirdiği gibi "*pek çok Amerikalının zihninde getto; yoksul, suça yatkın, uyuşturucunun istila ettiği*

ve kentin suç yeri olarak sembolize edilen ve siyah insanların yaşadığı” (Anderson, 2012:8) kötü şöhretli yer olarak sabitlenir.

Öte yandan 1950’lerin şiddetli komünizm tehdidi ve anti-komünizm iklimi içinde siyah muhalif hareketler (Elijah Muhammed’in liderliğindeki İslam Milleti hareketi gibi) ABD polisi ve gizli servisi tarafından sıkı takibe alınır. Siyahlar arasında Müslümanlığın hızla yayılması, polise ve sisteme karşı tepkici/direnişçi tepki veren yaklaşımların artması, Amerikan ordusunda görev yapmayı (askere gitmeyi) reddetmeleri, II. Dünya Savaşı sırasında Japonya taraftarı olmakla suçlanmalarına ek olarak komünist olmak iddiası ve şüphesinin yükselişi siyahlar için çoklu ve yeni baskı kaynaklarını ortaya koyar (Şentürk, 2020:53-55).

1960’lar ABD’deki siyah toplumun tarihi açısından önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Johnson’un başkanlık dönemi ve reformları, Sivil Haklar Hareketi’nin yükselişi, Nixon’un başkan seçilmesi ve dönemindeki reformist adımlar ile 60’ların getto ayaklanmaları döneme damga vuran gelişmeleri oluşturur. Johnson Liberal Demokrat bir başkan olarak Yoksulluğa Karşı Savaş ilan etmiş, geliştirdiği sosyal politikalarla yoksulluk oranını aşağı çeken başarılarla imza atmıştı. Lyndon Johnson’ın Suça Karşı Savaş çağrısı çerçevesinde geliştirdiği politikalar adliye ve emniyet mekanizmasını militerleştirerek radikal bir dönüşüme uğratarken 50 yıldan fazla süredir bir şehirden ötekine sızrayan ayaklanmaları besleyen dinamiklerin temelini atar. Fakat onun döneminde çıkarılan güvenlikçi kanunlar sonucu siyahların yoğun yaşadıkları yerlerde polis faaliyetleri artırılarak güvenlik ve disiplin esaslı kontrol yöntemi benimsenir. 1965’te Başkan Johnson geçmişte Afrikalı Amerikalıların yaşadığı vahşet, yıkıcı acı ve adaletsizlik ile mevcut önyargıları ortadan kaldırmak amacıyla Büyük Toplum Programları’nın başladığını ilan eder. 1966’da ABD hükûmeti, topluluğa dayalı planlama programlarına fon sağlayan Model Şehirler Programı adlı özel bir kurumsal inisiyatif aracılığıyla düşük gelirli kent sakinlerinin mahalleleri için planlama süreçlerine katılımını teşvik etmeye çalışır (Alvaré, 2017:118-120). 1968 Adil Konut Yasası çıkarılarak gettoların yenilenmesi yoluyla tam anlamıyla entegre ve dengeli yaşam modelleri hâline getirme amacından söz edilir. Diğerlerinden çok daha ileri düzeyde siyah

azınlıkların konut piyasasında (satış, kiralama, oturma) açık bir ayrımcılığa maruz kalması söz konusudur. Böylece ABD'nin pek çok yerinde güçlü biçimde varlığını sürdüren ırk ve sınıfa dayalı güçlü ayrışma ve ayrımcılığın etkilerini azaltmaya niyetlenilir. Zira daha önce girilen eşit konut fırsatı türü yasal çabaların işe yaramazlığının anlaşılması yeni bir atılımı gerekli kılmıştır. Ancak belli örneklerdeki kısmi iyileşmelerin varlığına rağmen yine sonuç alınamaz. Direnç, katılık ve kalıcılık yüksek oranda devam eder. Tüm ırksal gruplar arasında izolasyonun en yüksek ve keskin olduğu grup siyahlar olmaya devam eder.

Başta Medeni Haklar Devrimi, takip eden olaylar, siyahların özellikle belediye seçim zaferleri, 1965-1968 arasında şiddetlenen ırkçı olaylar gibi gelişmeler Amerikan siyah gettosunun doğru tanımlanma ve ayrıksılığını ortaya koyma açısından kritik bir önem arz eder. Artan ilgiyle bağlantılı olarak ırksal yerleşimler ve ırksal eşitsizliğe dayalı ayrışmayı ortadan kaldırmaya dönük resmî, akademik ve kamusal tartışma sivil haklar döneminde yoğunlaşır. 1970 sonrasında da takip edilebilecek kentsel siyah topluluklardaki değişimlerinin izini sürmek ve politika-strateji eksikliklerini ortaya koymaya dönük akademik çabalar artar. Siyah azınlık bağlamında refah, konut, başarı gibi konular öne çıkarken bir diğer başat tema da gettolaşmadır. Kentsel siyah Amerikan yaşamının ortak temsilleri olarak mahalleler, köşebaşı, bar, taverna, lokanta gibi boş vakit ve sosyalleşme mekânları, sosyal konut projeleri ve getto yaşamı ilgi çekici konular hâline gelir (Hunter vd. 2016:393).

Buna karşın 1960'larda doruğa çıkan isyan ve karmaşa döneminde getto militanlık ve şiddet ile eş anlamlı hâle gelir (Anderson, 2012:8). Kargaşayı basturmak için büyük polis gücü uygulanırken birçok getto sakini ölür ya da yaralanır, çok daha fazlası da evsiz kalır. Gettoyu patlamayı bekleyen öfkeyle dolu bir barut fıçısı olarak gören kamu imajı bu dönemde gelişir. Ayrıca siyah yerleşimlerde polisin militerleşmesi ve güvenlikçi-kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Özellikle 1967'de *sıcak yaz* olarak adlandırılan ve kentsel Amerika'yı yangın yerine çeviren Watts'tan Detroit'e kadar uzanan kitlesel ayaklanmalar Siyah Amerikalı topluluklarının ayrıkçı durumlarını bir kez daha ortaya koyar. Her gün yaşanan hayal kırıklıkları ve

alışılmış polis provokasyonları sonucunda 18 Temmuz 1964 tarihinde Harlem ayaklanmasının patlak vermesi; ardından Watts, Newark, Detroit ve ABD'nin kuzeyindeki yüzlerce yerleşimde yankılanan kentsel ayaklanmalar medya-kamuoyu dolayımında *siyah Amerika* gerçeğini göz önüne serer.

Getto ayaklanmalarına yansıyanlar esasında ne bir yağma-yakma eylemi ne de kendiliğinden gelişen başıbozuk bir kentsel vandallık örneği olarak görülebilir. Yarım asrı aşan ve kentsel sosyal hareket karakterine bürünen (özellikle siyahların yoğun olduğu ABD metropollerinde) sivil haklar mücadelesinin besleyip geliştirdiği politik-toplumsal bir itirazın büyümesinin sonucudur. Pek çok sorunun ve kaynağının olduğu gibi bırakılmış olması, ayrımcı yasalar ve uygulamaların varlığı, iyileştirme yapıldığı söylenen alanlarda bile ırka dayalı eşitsizliğin açıkça görülmesi ciddi bir memnuniyetsizlik doğurur. Çelişkiler ve zikzaklar engellenemez. 1964 yılında (özellikle siyahlar düşünülerek) kamusal alanda ve işe alımlarda ayrımcılığı ortadan kaldıran, bu yönüyle de modern Amerikan tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olarak sunulan Vatandaşlık Hakları Kanunu (Civil Rights Act of 1964) çıkarılır. 1968'de ise siyahları kriminal bir topluluk olarak işaret eden Suç Kontrolü ve Güvenli Sokaklar Tasarısı kabul edilir. Sonuç olarak ırkçılıkla şekillenmiş bir sistem ve inatçı doğasının keşfi artan baskılar nedeniyle "zoraki" verilenlerin başka kanallardan geri alınma isteği karşısındaki farkındalık yükselişi ve tepkinin kaynağını oluşturur. Irk temelli her türden hiyerarşinin reddi merkezi konulardan biri hâline gelir, tepkileri şiddetlendirir. Sıcak yaz hadiselerinin hemen sonrasında hükûmet tarafından kurulan Sivil Düzensizlik Danışma Komisyonu'nun hazırladığı -girişte yer verilen Chicago olaylarından 50 yıl sonrasına denk gelen- Kerner Komisyon Raporu, olayların ardında yatan nedenleri sıralarken esasında on yıllardır pek bir şeyin değişmediğinin de itirafını sunar. Siyahların maruz kaldığı yetersiz istihdam, elverişsiz konut fırsatları, kanun önünde eşit muamele görememe gibi dışlayıcı-ayrımcı durumlar devam etmektedir. Kök sorun olarak ırksal eşitsizlik ve ırksal ayrımcılık yaygındır (Bates 2019; History 2020). Yoksullukla Savaş Programı, adil konut kanunları, eğitim ve istihdam alanındaki destekler, eylem planları vb. çabaların ne siyahların maruz kaldığı ırksal dışlayıcılığa ne ayrımcılığa ne de getto dünyası içine kapanmalarına

çare ürettiği görülür. Yaşanan gelişmeler belirgin figürleri polis memurları ve sosyal hizmet görevlileri olan kamu müdahalelerinin işsizlik, kötü yaşam koşulları, kentsel yoksunluk, ayrımcılık ve dışlanmışlığı ortadan kaldırmaya yetmediği, hüsrarla sonuçlandığı gerçeğini teyit eder.

Bu dönemde kaleme alınan Clark'ın (1965) *Dark Ghetto* eseri büyük yankı uyandırır. ABD'de insanların belli yaşam alanlarına hapsedilmesi ve ten rengi temelinde seçim özgürlüklerinin sınırlandırılmasına vurguyla siyah yerleşimleri tanımlayıcı bir kavram olarak getto'nun kullanımına popülerlik kazandırır. Gücü ve iktidarı elinde tutan beyaz toplum tarafından egemen/üstün olma durumlarını sürekli kılmak için “*gücü olmayan, güçsüzlükleri de ebedileştirilmek istenen*” kişileri (siyahları) sınırları belli bir alana hapsetme tezi sonraki dönem tartışmalarına yeni bir perspektif kazandırır. Yahudilerin elinden siyahlar dünyasına hızla ve etkili şekilde taşınan ‘*karanlık getto*’ ve onun görünmez duvarları ABD'nin ırksal ayrımcılık ve eşitsizlik üzerine kurulu yaşam dünyasını sembolize eden bir metafora dönüşür (Matlin, 2012:875-877).

Perspektif değiştirip dışarıdan ve siyah olmayanlar cephesinden bakıldığında siyahların belli bir muhit ve imgeye mahkûm edilmeleri ile harcı korku ve nefret ile yoğrulmuş getto duvarlarının yükselişi arasındaki ilişkiyi ifşa etmek mümkündür. Nitekim siyahların metropoldeki varlıklarının “sessiz bir demografik devrim” boyutuna ulaştığı konusunda farkındalık yükselişinin endişe ve korku iklimini beslediği görülür. Afrika'dan gelen kölelerin ilk zamanlarına dek uzanan ve beyazların zihninde hep derinden var olan “siyah kölelerin ayaklanıp beyaz efendilerini öldüreceği” komplosu türü fikirler uygun ortam bulur bulmaz siyah nefretin yaygınlaştırılmasında kullanılır. 1960'larda görüldüğü üzere Sivil Haklar Hareketi'nin etkisi, siyahlar lehine elde edilen hukuksal ve politik kazanımların reformist iklimi yanında siyah hareketler ve lider kadroların artan talep ve eylemleri o zamana dek pasif, itaatkâr ve suskun siyah görmeye alışkın bir Amerikan kamuoyunun varlığı dikkate alındığında kışkırtılmaya ve yönlendirmeye açık kırılmalı ortaya koyar. Zira beyaz üstünlüğü ve hâkimiyeti üzerine kurulu politik, ekonomik ve kültürel sistem içinde siyahları sabit ve aşağı bir konuma yerleştirme alışkanlığı her zaman için ciddi bir direnç noktası olmuştur. Yalnızca deri

renğiyle sınırlı kalmayan, rengin temsil ettiği mesleki, sınıfsal, kimliksel alana ve onun somuta bürünmüş hâli olarak gündelik yaşama ve hayat tarzına uzanan aşılayıcı ve dışlayıcı tutum pek çok beyaz arasında güçlü biçimde var olagelmıştır. Korku, paranoya ve dedikodular etrafında örülü siyah imgesi ten rengine dayalı kendi kozası içinde kalması gereken ve -kast sisteminin temiz-kirli ayrımını hatırlatacak biçimde- temasın yokluğuyla idealize edilen bir yaşam dünyası tasavvurunu diri tuta gelmiştir.

Özellikle 1960 sonrası ortaya çıkan gelişmelerin, bunları siyahların *hadlerini aşma*'sı olarak gören ve korkunun gerçeğe dönüşmesi olarak siyah ayrımcılığını haklılaştırmakla kalmayıp kamuoyu oluşturmak isteyen her türden gruplara/güçlere kullanışlı malzeme sunduğu görülür. Artık büyük oranda kentleşmiş/metropolleşmiş ortamlarda görünür hâle gelen karşılaşmanın kaçınılmazlığı beyazlar arasında belli türden *mesafe stratejileri*'nin geliştirilmesini tetikler. Kendileriyle siyah toplum arasına toplumsal, manevi ve sembolik içeriği oldukça güçlü kalıcı setlerin, aşılmaz duvarların çekilmesi gerektiği inancı güçlenir. Böylece ırklar arası gerilimi daha da yukarıya taşıyacak (en iyi ihtimalle yumuşamasını azaltacak) ahlaki ve psikolojik bir zemin tahkim edilmiş olur. Amerikan toplumundaki ayrılmışlık komisyon raporlarında kendine yer bulur. Kerner Komisyonu Raporu örneğinde “*ulusumuz biri beyaz biri siyah olmak üzere ayrı ve eşitsiz iki topluma doğru gidiyor*” şeklinde çarpıcı bir uyarıya yer verilir (Hunter vd. 2016:392). 1965 Moynihan Raporu diğer siyah kent yoksullarına dönük sosyo-ekonomik sistem nedeniyle siyah gettoyu bir patoloji alanı olarak kavramsallaştırır (Demirtürk, 2006:72). 1970'lerde ırksal kümelenmenin olduğu kentin eski bölgelerinden orta sınıflaşma eğilimi güçlü siyahların mahalle dışına göçü gettoların yapısında yeni durumlar ortaya çıkardığı gibi sınıf-altı tartışmalarının da fitilini ateşler (Wilson, 1987). 1970 sonrası araştırmalar demografik karakteristikler bakımından bu muhitlerde hâlen yoksul siyahlarla birlikte belli orta sınıfların varlığını devam ettirdiğini ortaya koysa da “istenmeyenlerin biriktiği” ve süreklilik/kalıcılık arz eden yerleşimler olarak *siyah getto* gerçeğinin artık herkes tarafından kabul edildiği yeni bir döneme girilir (Marcuse, 1998:8-9,17). Günümüz hipergetto

kavramsallaştırmaları da esasında bu dönemde başlayan kabul ve tartışmaların devamı niteliğine sahiptir.

2. Siyah Metropolis ve Geleneksel Gettodan Hipergettoya

Afro-Amerikan olmak, Koreli-Amerikan ya da İtalyan-Amerikan olmak gibi bir benzerlikle geçiştirilemeyecek anlam ve çağrışımlara sahiptir. Siyah azınlık ile hâkim toplum arasındaki ilişkinin tarihsel-toplum yapısı epistemolojik olduğu kadar ontolojik içeriğe de sahip bir çelişki ve müphemlikler yumağıdır: ne diğerleri gibi Amerika'daki göçmen bir gruba tekabül ederler, ne de diğer herhangi azınlık gruplardan birisidirler. Yakın zamanlı gelişmeler, özellikle de ekonomik yeniden yapılanmanın hızlandığı etkiler ve derinleştirdiği sorunlar en çok ABD kentlerinin merkezi alanlarını ve buralarda yoğunlaşmış siyahları vurur. Ayrılmış mahalleler ya da kentsel adacıklar toplamı olarak tasavvur edilebilecek bölünmüş kent yapısı modern Amerikan metropol dünyasını ortaya koyar. Bu dünya içinde geleneksel gettonun yerini artık *dışlanmış getto*'nun aldığı iddiaları epeydir yüksek sesle dile getirilir (Galonnier 2015; Marcuse 1998). ABD ve Fransa karşılaştırmasında Batı metropollerinde gözlenen ileri marjinalliğin çözümlemesine ve sosyolojisine odaklanan Wacquant ABD örneğinin istisnalığına/benzemezliğine vurgusuyla diğerlerinden ayrılır. Mekânsal dışlama ve ayrımcılığın en şiddetlisiyle karşılaşan, ırksal ayrımcılık ve kamusal kayıtsızlığın sonuçlarına katılmak zorunda kalan ve belli bir mekânda (çoğunluğunu) işçi sınıfının en ümitsiz kesimlerinin oluşturduğu *siyah getto* gerçekliğini ve ayrıksılığını ortaya koymak üzere hipergetto (hyperghetto) kavramını kullanır. Ona göre ABD örneğindeki siyah gettolar dünyanın değişik yerlerinde farklı adlarında anılan dış mahallelerden, sefalet mahallelerinden, teneke mahallelerden olduğu kadar Fransa'daki kötü şöhrete sahip banliyölerden, sanayisizleştirilmiş ve bir zamanlar Komünist Parti'nin oy deposu Kızıl Kuşak'ta yer alan işçi sınıfı kenar mahallelerinden çok farklıdır. Wacquant'ın tarifleriyle (2011:11) hipergetto "*toplumsal sorunların birikip irin topladığı, cehennem halesiyle örtülü*" ayrıksı mekânlar olarak ABD örneğine ait özel bir formdur. Bu yönüyle Avrupalı veya diğer

örneklerden farklı olarak Amerikan gettosu yoksulluk ya da sosyo-sınıfsal farkın belirginliğinden ziyade şiddetli bir etno-ırksal ayırım ve damgalanmış bir mekânsal temsilin negatif yüklerini sırtlayan ve siyahların ilk akla geldiği sembolik mekânlardır (Clark 1965; Peach 2005; Marcuse 2005).

Wacquant'a göre günümüz ABD metropollerinde ayrıksı bir olgu ve eğilim olarak gettodan hipergettoya doğru tarihsel geçiş söz konusudur. Yeni durumun anlaşılmasında ortaya çıkan devlet idaresi kiplerinin kentsel marjinalliğin değişen formları ve dönüşümlerini biçimlendirici bağlantılarını yakalamak önemlidir (Wacquant, 2016:1085). İrksallaşmış bir marjinalliğin üretimi ve yeniden üretiminde devlet yapısı ve siyasası belirleyicidir. İleri toplumların kentsel alanlarında tanık olunan, bildik alt-sınıf ya da yoksul mahalleler tanımlamasının ötesinde bir marjinalleşme, kutuplaşma ve çıkmaz söz konusudur (Wacquant, 2016:1078). Bu nedenle ne geçmişte Chicago Okulu kuramcılarının 'düzensizlik' kavramı, ne metropollerin kent merkezi alanlarındaki yoksulluk ve çöküntüleşmeyi birlikte tanımlayan 'inner city' (iç-kent) kavramsallaştırması, ne de yakın zamanların akademik moda kavramı 'underclass' (sınıf-altı) yaklaşımı günümüzde ABD'de yaşanmakta olanı açıklamayı başaramaz.

Finansallaşmış kapitalizmin derin yapısı içinde köklenmiş, bu yönüyle karanlık getto adlandırmasının yerini alan yeni bir durum ve yükselişe geçen 'ileri marjinallik' formu belirlemiştir (Wacquant, 2016:1081). Kentsel marjinalliğin yeni rejimi etrafında kent paryalarının ortaya çıkışı ve ayrıksılığının fark edilmesi için "geçmişin bakiyesi, döngüsel ya da geçiş" ekseninde kalarak yapılacak açıklamalar hatalıdır. Kent paryaları bakışı, yoksulluğun uzamsal boyutuna özel dikkat gösterme yanında sınıf yapısı ve kentsel yapı arasındaki bağlantıları tepeden tırnağa yeniden gözden geçirmeyi gerektiren imalara sahiptir (Wacquant, 2016:1081). Bu anlamda hipergetto beyaz kentlerin kalbinde ancak ondan izole biçimde, siyah metropolisin tecrit edilmiş muhitlerinde yaşayan Afro-Amerikan kent paryalarının oluşturduğu daha önce görülmedik bir örgütsel kümelenmenin ortaya çıkışına tekabül eder. Hipergetto sakinleri tarihsel gettonun kalıntıları üzerinde ırk ve sınıf ilişkileri tarafından çifte ayrıştırmaya tabi tutulmuş, boyunduruk altına alınma ve marjinalleştirilmenin çifte baskısı altında yaşam süren, ekonomik yapısı

çözölmüş ve yoksunluktan muzdarip -üstüne üstlük korku duyulan- bir alanın çoraklığında yaşayan siyah işçi sınıfı mensuplarının prekaryalaşmış kesimlerini bünyesinde taşır (Wacquant, 2016:1078-1079).

Amerikan siyah gettosunun yeni durumu ve hipergettoya yol alışının daha sahici kavranışı için şu sacayağının; endüstri sonrası kentin dönüşümü, Keynesyen-Fordist çağın kapanışı ve neo-liberalizmin hâkimiyeti süreçleri ve sonuçlarının bütünleşik tarzda ele alınması büyük önem taşır (Wacquant, 2016:1077-1078). Yeni dönemde ırk, yer/mekân ve kültür her zamankinden daha önemli ayrıçlar hâline gelmiştir. Son derece rekabetçi hâle gelen işgücü piyasasında manevra yapabilme yeteneği bulunmayan ekonomik ve sermayesi düşük vasıfsız siyah işgücünün yüksekliği dolayısıyla bir zamanlar yoğun biçimde yer aldıkları imalat işlerinin azalması, diğeryandan yükselen hizmet sektörü işlerde yer bulamamaları sonucunda gittikçe değer kaybeden, çöküntüleşen ve bozulan mahallelerde toplanmaları durumu belirginleşmiştir. Öte yandan gelir ve iş bulma fırsatları için kullanabilecekleri elverişli ve mahalle dışı sosyal ağlardan-ilişkilere mahrumiyet izolasyonlarını daha da artırır. Bir zamanların canlı siyah mahallelerinde yaşanan bu geriye gidiş siyah orta sınıfların mahalle dışına göçü ile de yakından ilgilidir. Epey zamandır siyahi Amerikalılar adeta “inner city topraklarının tekeli”ni ellerinde bulundururken, bu gettoların yanı başındaki bölgelerde tampon alanlar uygulaması sonucu yerleştirilen Hispanik kökenli ailelerin varlığı beyaz ailelerin kaçışını hızlandırır. 1970’lerden itibaren yaşanan nüfus azalması bir diğery göstergedir: “*Siyah kuşaklar’ın sınırları genişlerken, Amerikan zenci gettolarının kalbinde de nüfus azalması meydana geldi. 1930 ile 1950 arasında nüfusunu neredeyse ikiye katlamış ve savaş sonrasında binaları bir Üçüncü Dünya şehrine yakışacak denli doluluk oranları görmüş olan Şikago’nun Güney Yakası’nın tarihi merkezi, bunu takiben otuz yıl boyunca sürekli nüfus yitirdi: 1950’de 200 binlerden, otuz yıl sonra 100 binlere*” (Wacquant, 2003:49). 1990’ların başı itibariyle ise bu nüfus 60 binden de aşağı iner. Yaş yapısı ve hane özellikleri açısından da benzerlik mevcut olup Chicago Güney Yakası örneğinde sakinlerinin yarısının 20 yaşın altındakilerden ve çok sayıda yaşlıdan oluşan yaş pramidi açısından orta

kategorilerin çöktüğü demografi dikkat çeker. Yüksek çocuk sayısı ve tek ebeveynli ailelerin çokluğu tabloyu tamamlar (Wacquant, 2003:49).

Bu mahalleler açısından kan kaybı anlamına gelen bu çıktılarla karşılaşılmasının önde gelen nedeni ileri ekonomilerin yeniden yapılanması içinde başta endüstri dünyasındaki değişen kalıplar, eski merkezlerde görülen endüstrileşememe ve yeniden yerleşme dalgası, ekonominin hizmet sektörüne doğru büyümesi en çok getto nüfusunu etkiler. Yaşanan büyük çaplı iş kayıpları ve işsizlik, değişimler karşısında en kırılgan gruplar olarak ırksal-etnik azınlıklara ve yoğunlaştıkları yoksulluk alanlarına şiddetli darbe indirir. Öte yandan fiziksel köhneleşme ve toplumsal çözülme süreçlerini hızlandırır. Örneğin Chicago'nun Güney Yakası'ndaki 'siyah kuşağın' göbeğinde 1950'de 36.000 olan işçi sayısı 1980'de 5.000'lere düşer (Wacquant, 2003:49). 1970'lerden itibaren mali kriz nedeniyle kentlerde yaşanan planlı küçülme politikası ve kentsel gelişmeye ayrılan fonlardaki ciddi kesintiler nedeniyle adeta kendi kaderine terk etme tavrı gettoların kan kaybı sürecini hızlandırmış, sürekli bozulmaların etkisiyle can çekişen bir toplumsal ve kentsel doku meydana gelmiştir.

Görüldüğü üzere ekonomik yeniden yapılanma, işyeri hareketliliği ve yer seçiminin bütünleşik değişim dalgası ve sonuçları getto oluşumlarını derinden etkiler. Başta hizmet sektörü işler olmak üzere yeni işler ve emek piyasasının kentin gelişim bölgelerine kayması ve mevcut iş alanlarının kaybı kent içi bölgelerde sabitlenen grupların getto gerçekliğinde yaşadığı çelişkiyi ve kaderi ortaya koyar. Seicshnaydre (2015:154-155) 2000 yılında 100 en büyük metropolitan alanı içine alan araştırmasında tüm sayım bölgesinin yaklaşık dörtte birinde %90'ın üzerinde beyazın yaşadığı gerçeğini ortaya koyar. Bu yüksek düzeydeki homojen beyaz yerleşim niteliği -diğer bir okumayla siyah ya da Hispanik gibi etnik-ırksal grupların yokluğu- aynı zamanda yerleşim arayışlarının gücünü görebilmek açısından anlamlıdır. Öte yandan ikamet ve işyeri -bir başka deyişle meslek-vasıf ile konut- arasındaki örtüşme azalırken örneğin 1990'ların ortasında imalat, toptan ve perakende sektörlerindeki tüm mesleklerin yaklaşık %70'i kentlerin banliyö bölgelerinde gelişme göstermiştir (Seicshnaydre, 2015:157-162).

Gettonun tarihi merkezi ile dış bölgeleri arasında önemli bir sınıf farkı ortaya çıkmıştır. Proletersizleşme düzeyi çarpıcıdır. Merkezde, yetişkinlerden %60'dan fazlasının işi yoktur, ancak üçte birinin işçi sınıfı işler ve az da olsa orta sınıf işlere sahip olduğu görülür (Wacquant, 2011:123). Hiçbir yerde dengi ve benzeri bulunmayan yoksulluk ve yoksunluk çarpıcı düzeye ulaşmıştır. Chicago gettosunun göbeğindeki Büyük Bulvar mahallesinde yaşayan 50 bin kişiden yalnızca %16'sının ücretli işi bulunurken hanelerin yarısından fazlası resmî yoksulluk sınırının altında yaşar. Devlet yardımları veya beslenme kuponlarıyla yaşayabilenler çoğunluğu oluşturur. On haneden biri ancak ev sahibidir ve yalnız beş kişiden birinde basit banka hesabı bulunur. Süreğen işsizlik ve istihdam seçeneklerinin tükenmişliği koşullarında (kadınlar başta olmak üzere) derin yoksulluk ve sosyal yardım yörüngesinde -aş evi ve gıda yardımları dâhil olmak üzere- bir yaşam sürmekte oluşları merkezî getto bölgesinin bir diğer baskın özelliğidir (Wacquant, 2011:125). Refah sisteminin sülûğü ve istismarcısı olarak görülmeleri bir yana hak ettikleri ve başkalarına bulaşturmamaları istenen bir kaderi yaşadıkları (yaşamaları gerektiği) konusunda bir ittifakın hedefinde yer alırlar. Asgari sosyal devletin ortadan kaybolması, hatta eylemsizliği dolayısıyla açık ırk ayrımının yansıdığı belli bölgelerde marjinalliği sıkıştırıp yoğunlaştırması, kent merkezinin kendi kaderine terk edilmesi politikasının yan ürünleriyle doludur. Örneğin Chicago hipergettosundaki çocukların yeni ve fırsat içeren bir yaşama ulaşabilmelerinde biricik koz durumundaki eğitim imkânına kavuşmaları devlet okullarının buralardan el çekişi daha açık ifadeyle “fiilen yoksul çocuklarını depolayan ıslah evi” işlevine indirgenmesine yol açmıştır. Katı bir katmanlaşma mekanizmasına sahip devlet okulları sistemi etnisite ve gelir bakımından yeniden üretim aracına dönüşmüştür (Wacquant, 2011:101). Kullanabilecekleri veya erişebilecekleri kaynakların yokluğu ya da sınıf atlamaları veya belli bir yaşamı sürdürmeye yetecek ağlara sahip olmamaları/yetersizlikleri mahrumiyeti kalıcı kılan fasit bir daireye işaret eder. Yaşanılan muhite adeta damgasını vuran düşük yoğunluklu ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeye sahip kişilerce sarılmış evren içinde yaşamak çıkışı olmayan bir dünyada toplu bir yoksulluk, çöküş ve köhneleşme belasına maruz kalmak anlamına gelir. 1960'lardaki kent isyanlarının, ırksal çatışmaların öne çıkan yerlerinden biri olarak Edgewood Park, olaylar

sonucunda varlıklı beyazlar ve yerel işkollarının kaçıışı, geride kalan topluluk için yoksulluk ve yoksunlukların büyümesi sonucu değersizleşme sürecine giren bir yerleşimdir (Alvaré, 2017:115). İsyandar dönemi akabinde 1960'ların sonu ve 1990'lar arası dönem uyuşturucu imali, suç ve şiddet yaygınlaştığı muhitin düşüşü/çöküşü durumunun genel çerçevesini belirler.

ABD özelinde siyah getto yerleşimleri müreffeh yolda ilerlerken ani ve hızlı kesinti sonrası metamorfoz yaşayıp katılaşılan ve içe dönük yaşam sürmeye başlayan uzamların kendine has deneyimini yansıtır. Post-fordist değişim bu bölgelerin ekonomik gelişimin dışında kalma süreçlerini tetikleme yanında toplumsal anlamda “dışlanmışlar-itilmişler” görüntüsüne evrilmesini pekiştirir. Sosyal etiketleme ve kamusal damgalama bir arada bunun şiddetini ve yıkıcı darbelerini artırır. Öte yandan kamu ve özel kaynakları tüketen, sosyal anlamda pozitif üstleneceği bir rolü olmayan, üstelik korku ve tehdit kaynağı olarak sosyal bütünlüğü ve barışı tehdit eden *lüzumsuzlar*'ın toplandığı ve kalıcılaştığı yerler anlayışı günümüzdeki gettolara dönük bakışın resmini verir.

Etno-ırksal meselelerin önemini fark etmek yerleşim-mekân karakteristikleri yanında sınıfsal konum, yoksulluk ve yoksunluğun düzeyini ve tüm bunlar arasındaki sıkı ilişkiyi ihmale yol açmamalıdır. Zira siyahlar açısından kentin genişlemesi ve banliyöleşme süreçleri hem orta-sınıf arzuları peşinde gidenler hem de ‘*kentin ötekileri*’ açısından doğurduğu sonuçları hakkında yeniden düşünmeyi gerektirir: “*Şehri terk etmenin bedelleri vardır. Bunların bazılarını, terk edenler öder: Daha büyük bir insan topluluğundan ve onun toplumsal, iktisadi ve siyasi yaşamından izole olma ve kopma. Daha fazlasını ödemekse, yollara, altyapıya, eğitime durmadan artan yatırımı ve banliyö-kentin ihtiyaç duyduğu ama kendisinin çok az yararlanabildiği kaynakları finanse eden geride kalan topluluğa kalır. Reformcuların daha iyi bir dünya rüyaları, oraya gitmeye maddi gücü yetebilen orta sınıf için gerçekleşse de daha alt sınıftakileri sürekli zor durumda bırakır*” (Graham, 2019:39). Ortalama beyaz erkek işçilerin işe gidip gelme ihtiyaçları etrafında yapılandırılmış kamu ulaşım politikası getto ya da iç kent sakinlerinin iş (yeri)-ikamet yeri uyumsuzluğunu (örneğin siyah kadınlar arasında yaygın olan bakıcı ya da temizlik işleri, düşük ücretli hizmet sektörü işleri) daha da

ileri noktalara taşır (Threadcraft, 2014:748). Farklı gelir gruplarının aynı muhiti paylaşma olasılığı günden güne azalır. Buna karşın yerel imar gücünün stratejik kullanımı yoluyla toplumun sancılı görevleri ve maliyetlerinden arınmış ve kendi bölgesine kapanma fırsatı edinmiş imtiyazlı azınlıkların varlığı belirginleşir (Seicshnaydre, 2015:176). Kentsel yenileme, kentsel ayrışmayı genişletme aracına dönüşür. ABD örneğinde kentsel dönüşüm adeta siyah tahliye ile özdeşleşir. Böylece kentsel yenileme ırksal bakış ve önyargının kendini açılımladığı somut bir vakaya dönüşür (Alvaré, 2017:113). Nesiller boyu devam ettirilen “orası hakkında” -negatif ve damga yüklü- fikirler gerçekliğe hayat hakkı vermez ayrıca bastırır ya da manipüle eder. Küresel aktörlerin yerelleşme dinamikleri ve kentleri kendi hedefleri doğrultusunda uyumlaştırma çabaları karşısında dezavantajlı grupların yoğunlaştığı muhitler kentsel yenileme ya da soylulaştırma adı altında kendi payını almaya başlar (Sassen, 2012:89). Siyah getto yerleşimleri düzen ve rant arzularının estirdiği rüzgarların yıkım ve yenileme histerisinin hedef yerleri hâline gelir. Jacobs'un (2017:308-309) yüksek kavrayışla ifade ettiği gibi “*nüfusun fiyat etiketlerine göre ayrıldığı bir dünyada kendi taburunu bulup orada yürümek*” isteyenlere yüksek ihtimam gösterilirken “pazarlanabilir ütopyalar” içinde istenmeyen unsurların kaderlerine boyun eğişleri istenir.

Neo-liberal çağın meşrulaştırdığı ve yaydığı kar odaklı hedefler, ırkçılık ve yoksulluğun yaygınlaşması ile bundan çıkarı olan aktörlere kazanç sağlayan projeler arasında hem bir nedensellik hem de örtüşme söz konusudur. Alvaré'nin (2017:113) ifadesiyle; “*hegemonik bir söylemler seti ve yoksulluk ve toplu mahkûm ediş gibi sosyal sorunları özelleştiren ideolojiler, bunları kısıtlayıcı bir sosyal yapının ürünleri olmak yerine bireysel eylemlerin birikmesi olarak örtmek*” konusunda gösterdiği beceri sayesinde etno-ırksal veya etno-sınıfsal gruplara ait anlatılar veya kültürel kodlar üretimine destek sunarak bunları ilişkili oldukları (sosyal) yapıdan koparır. Kamu çıkarı ya da geçerli normatif düzen gibi haklılaştırma araçlarına yaslanarak yoksul veya beyaz olmayan grupların korku, şüphe, tehdit/tehlike vb. hedefi hâline gelmelerini sağlayan kriminalleştirici ve marjinalleştirici etki üretirler. Dolayısıyla konum alışlardan müdahale biçimlerine, bireysel durumlardan

kurumsal bakışa içeren ve zaman içinde katlaşıp kurumsallaşan yönelimler pekiştirilir.

20. yüzyıl sonu metropollerinin geçirdiği büyük değişim, emek piyasasının yeniden dağılımı ve refah devletinin kent merkezinden elini çekmesi eşliğinde birleşik ırksal-sınıfsal temelde yaşanan sosyo-mekânsal ayırım, politik-bürokratik alanın değersizleştirici uygulamalarının -ırksal önyargı ve ırkçı devlet politikalarının- yedeğinde her yerde tahakküm peşindeki *'cezai karantina'*ya dönüşmüş polis gücü ve cezai aygıtın el ele verişiyle ve sertleşmesiyle karşılaşırız (Wacquant, 2011:13-14). Mahrum bırakma pratikleri çok çeşitlidir, tüm çatlaklardan sızmaya meyillidir. Goffman'ın (1957:83-84) "*ödüllü entegre akıl hastanelerimizdeki hasta çöp ekiplerinin tamamen zencilerden oluşması*" tespitinde görüleceği gibi resmî görevliler, kurum çalışanları, hizmet sağlayıcılar vb. görünmez bir şekilde ve bazen bilinçsizce ırkçı eğilim ve eşitsizlikçi düzenin kurumsal ayrımcılık üreten yapılarına hizmet eder. Politik doğruculuk tavrı içinde resmî söylemin eşit muamele ve eşit özgürlük talepleri onaylanıyor ve karşılık buluyor görünse de ekonomik eşitsizlik ve fırsat eşitsizliği yanında politik güçsüzlüğü açıkça teşhis etmek mümkündür. Adalet sistemi dâhil olmak üzere yerel, eyalet veya federal düzeylerdeki ABD siyasi kurumlarının ırksal önyargı ile delik deşik edildiği bir sistem faal hâldedir (Threadcraft, 2014:738). Cezai devlet uygulamaları ve polis şiddeti bunun en görünür yüzüdür. Karanlık gettonun sakinleri açısından "*durdur ve ara*" polislik faaliyetinin yaygınlığı ve polisle sık temas bir diğer durumdur. Örneğin 2009 yılında New York kent polis birimi tarafından rekor bir sayıyla 575.304 kişi durdurulurken bunun %87'sini siyahlar ve Hispanik'ler oluşturur. Anayasal Haklar Merkezi icra müdürünün ifadesiyle çok sayıda çocuğun polis tarafından durdurulması "*okuldan eve giderken okul sonrası normal bir aktivite*" hâline gelmiştir (Threadcraft, 2014:738). Gözetim teknikleri, disiplin ve tahakküm araçlarının en etkili kamu politikası hâline geldiği bir ironi yaşanır: "*Amerika Birleşik Devletleri'nin en varlıklı, aynı zamanda da en tutucu eyaletlerinden olan, dünyanın en saygın üniversiteleriyle donanmış Kaliforniya'da (...) 1994'ten bu yana hapisanelerin bütçesi, tüm üniversitelerin toplam bütçesinden fazladır. Şikago gettosunun karaderilileri, devleti ancak polis, yargıç,*

hapishane gardiyanı ve parole officer gibi, hapis cezasına çarptırılmak istemiyorlarsa sürekli karşlarına çıkmak zorunda oldukları cezaları uygulamakla görevli insanlar aracılığıyla tanırırlar” (Bourdieu, 2002:26).

ABD özelinde yeni getto formasyonları eskisine göre çok daha güçlü ve belirgin bir yola girer ve geçişkenliğini kaybederken getto duvarları artık çok daha tahkim edilmiş durumdadır. Marcuse'un (1996) adlandırmasıyla günümüzün “*dışlanmış getto*”sunda marjinalleşme aracılığıyla dışlamanın genişlediği, toplumsal ve mekânsal olduğu kadar ekonomik dışlayıcı pratiklerin yeniliğin özünü oluşturduğu bir kentsel yaşam hüküm sürer. Bu yeni oluşum daha çok etno-sınıfsal bir gettodur. Özgül bir grup ile hâkim toplum arasındaki ilişkiler kilit konuma sahiptir. Belli bir muhitteki ikamecilerinin neredeyse tamamının etnik, dinî ya da ırksal olarak aynı grup üyelerinden oluşması ve bunun etrafında şekillenen kurumsallaşma süreçleri ayrımı besleyen sonuçlar üretir. İktidar gücü ve muktedirlerin kararları ekseninde biçim alan sosyo-mekânsal oluşum dinamikleri ile ABD'nin sosyal tarih ve kurumsal dönüşüm süreçleri birlikte ele alınmalıdır. Bu durumda bir yerleşim alanı tercihinden söz etmek naiflik olur; bir seçim değil zorlamanın sonucudur. Hâkim toplum ve yasalar kadar incelikli/ustaca yürütülen ayrımcılık pratiklerinin etkileşimli ve kolektif etkileri asla göz ardı edilemez (Marcuse, 1998:15). Yalnızca “dışarıdaki”lerin alçaltıcı ve dışlayıcı bakışlarıyla sınırlı kalmayan, bizzat ikamecilerinin de bilincine işleyen aşağılanma ve ‘*kolektif utanç*’ fark edilir. Sefalet ve çaresizliğin lanetli topraklarda sembolik bir evrenin gerçek mahpusu olarak yaşamak kendini dayatır. Bir yandan ezilen toplulukların bir parçası olma ve kentsel hiyerarşinin en dibinde yer alma, diğer yandan “*hem kendisi lanetli hem de oturanlarını lanetleyen topraklar*”da yaşama umudu ve her türden mensubiyeti yıkıma uğratar. Getto içinin boğucu ve kasvetli atmosferi başarıya ve yarına dair ümitsizliği derinleştirir. Toplumsal marjinallik ve suç ile özdeşleşmişlik, kentsel mitolojiler ve medyanın korku-dehşet üretimi mekanizmaları tarafından sürekli canlı tutulur. Bu kaderine terk edilmiş kent içi sürgün alanlarında yaşayanlar kendilerine yapıştırılan ağır ‘*yafta*’ ve ‘*lekelenmişlik*’le baş başadır. (Wacquant, 2003:49-50).

Getto sakinlerinin günlük hayatları, somut ilişkileri ve deneyimleri belirleyici yere sahiptir. Alt sınıf siyahların toplandığı harap kentsel adalarda yaftalanma ve tecrit koşullarında kamusal söylemde patolojinin yatağı olarak görülen mekânlarda merkezless ve örgütlenmiş bir yapı hüküm sürmektedir. Ekonomik çözülmüşlük ve sıkışmışlık, amansız ırk düşmanlığı ve ayrımcılık yanında her türden iftira ve sapkınlık mitolojileriyle harmanlanmış kampanyalar karşısında telafi kapasitesi bulunmayan bir topluluğun sui generis teşkilatlanması ve sosyal düzeni göze çarpar. (Wacquant, 2011: 63-65). Yeni durumun ışığında özgün ve yerleşik bir mekânda etno-ırksal kapatma ve denetim mekanizmalarının bir araya gelerek var ettiği kendini sürekli yeniden üreten kurumsal bir oluşumun gerçekliğini tüm manipülatif örtülerinden sıyrarak kavramak önemlidir. Irk kümelenmesi ile sınıfsal eşitsizlik ve yoksulluğun kesişmesi hipergetto gerçekliğinde en çok yeni bir kast sistemini, yeni bir apartheid rejiminin kuruluşuna yakın içerik taşır. Maddi, sosyal ve sembolik bir mekân olarak günümüz (hiper)gettosu, dış baskı ve dayatmaların gölgesinde kendi kolektif ve bireysel kimlik oluşturma vasıtaları felce uğratılmış kalabalıkları tanımlar (Wacquant, 2011:60-62).

Sonuç

İçerisinde belli işbölümünü ve dayanışmayı temin edebildikleri, bağıllık hissedip hayatlarına anlam katabildikleri, hatta bazıları için gurur kaynağı dahi olabilen “Amerikan zencilerinin muhiti” geleneksel komunal gettonun kalıntıları üzerinde Afro-Amerikalıların yoğunlaştığı günümüz hipergettosu yükselmektedir.

Amerikan metropolleri özelinde günümüz gettosu kentsel sürgün bölgesi ve kapanım alanı olarak dünyadaki diğer örneklerden farklılaşan ve ayırt edici sosyo-mekânsal bir form niteliği taşır. Getto adlandırmasına yapışık yoğun damga sınıf, ırk-etnisite ve devletin oluşturduğu etkileşim düzeni birlikte ele alınmalıdır. Marjinal bir muhitte yaşamının yarattığı düşük sermaye biçimleri ve sosyal ağlar, yeniden üretim mekanizmalarının -ayıklanma, itilme ve kalıcılışma sürecinin- iç ve dış diyalektiği içinde bir kısım nüfusu dışa atarken içerde kalıcılışmanın da koşullarını dayatır.

Hipergettoya geçiş ve komünel gettonun içe doğru çöküşü beklenmedik, ani ve hızlı bir gelişimin sonucudur. Geçmişin Kara Kuşak muhitlerini mahveden sosyal yapı bozulmaları, acımasız maddi yetersizlikler ve köhnemişlik günümüz gettosunun göbeğinde sınıfsal ve etnik ayrışmayı ileri noktalara taşır. Proleteryanın güvencesiz kesimlerinin yığılması, toplumsal ve ekonomik marjinalliğin hızlanması ile sosyal düzen ve toplumsal ilişkiler düzeni alt üst olur, özölme derinleşir. İleri marjinalliğin sonuçları her alana yansır, kendine yeni alanlar bulur. Yırtıcı kapitalizmin neo-liberal dönüştürücü etkileri ve sefaletin modernleşmesi bağlamlarından koparılamayacak yeni tür bir kent marjinalliği düzeni ortaya çıkar. 20. yüzyılın sonlarına doğru post-Fordist ve post-Keynesyen koşullar altında gelişen ‘siyahi yoksulluk okyanusu’ ve “terra non grata” (istenmeyen yer) hâline gelmiş siyah getto gerçekliği aşikâr hâle gelir (Wacquant, 2012:12).

Süreklilik arz eden şiddet, korku ve güvensizlik bir zamanların iç tutarlık, dayanışma ve etnik kurumlarına sahip bu muhitlerinde “kendi çocuklarının birbirini yediği” suç ve asayişsizlik sarmalındaki sosyal yırtıcılar değirmenine dönüşür. Adeta temelden çürümenin, yoğun şiddet, suç ve işsizliğin, kapana kısılmışlık hissini yaşadığı ve herkesin kaçmaya çalıştığı istenmeyen yer niteliği belirginleşir. Mekânsal kutuplaşmanın sonucu olarak kentsel hiyerarşinin en dibindeki bu bölgelerde “istiflenmişlik” kentsel sürgün olma hâllerinin en fecisini yaşatır. Wacquant’ın net ve çarpıcı şekilde dile getirdiği gibi Amerikan gettosu; “*etnik onuru elinden alınmış bir grubun toplumsal dışlanması ve iktisadi sömürsünün bir aracı, Amerikan kent paryalarının zorla tıkdıldığı bir çeşit ‘etnik-ırksal hapishane’dir* (Wacquant, 2012:13). Bu yönüyle hipergetto kurumsal ve zihinsel yapıların derinliklerine kök salmış ırkçılık ve ayrımcılığın “bir başkasıyla asla karşılaştırılmaz” özgün bir Amerikan olayıdır.

Son olarak, ABD’deki siyah nüfusun yeni getto formasyonu içinde karşı karşıya kaldığı sorunlara bir boyut daha eklemek mümkündür. Bu noktada marjinalleşmiş bu kent nüfusunun özdeşleşebileceği, kendilerini güvende hissedebilecekleri, insani-kültürel açıdan aşına oldukları ve sosyal niteliğe sahip bir mahallin kaybı/yoksunluğu ile Castel’in ‘mensubiyet yitimi’ (*désaffiliation*) kavramı arasında bağlantı yararlı olacaktır. Castel (2019)

ücretliler toplumunun kurumsallaşması, sosyal devlet formlarının gelişimi ve sonrası izleğinde günümüz koşullarında kırılmalı ve güvencesiz grupların, esnek çalışma biçimlerinin ve prekaryanın büyümesine dikkat çeker. Bu eğilim içinde istikrarlı bir iş, gelir, güvenlik ile toplumsal kimlik ve insan onuru arasındaki bağın kopması neticesi ortaya çıkan bunalım ve tehdidi tanımlayıcı bir kavram olarak mensubiyet yitimi açıklamasına başvurur. Geçmişin tehlikeli sınıflarını andıran, lüzumsuzlar ya da ‘toplumsal artık’lar muamelesi reva görülen grupların günümüz koşullarında maruz kaldıkları yıkım ve kırılmalılığı ortaya koyar. Bu noktada Castel’in (2019:19-30) mensubiyet yitimi kavramsallaştırması ABD’deki siyahların çözülme, oyun dışına atılma ve toplumsal değersizleşme ile kendi kaderlerine terk edilmişlikleri hesaba katıldığında siyah getto sorununa yeni bir boyut kazandırır. Toplumsal yarar ölçütü karşısında aktör olmaları beklenmeyenlerin toplumsal bir varlık olarak haysiyet ve toplumsal değer krizi durumuna ışık tutar.

KAYNAKÇA

Alvaré, M. A. (2017). Gentrification and Resistance: Racial Projects in the Neoliberal Order, *Social Justice*, 44 (2-3), 113-136.

Anderson, E. (2012). The Iconic Ghetto, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, July 2012, Vol. 642, 8-24.

Bates, K. G. (2019). Red summer in Chicago: 100 years after the race riots. [Online]

<https://www.npr.org/sections/codeswitch/2019/07/27/744130358/red-summer-in-chicago-100-years-after-the-race-riots> [Erişim Tarihi: 10.02.2022]

Bourdieu, P. (2002). *Karşı Ateşler*. (Çeviren, Yücel, H.) İstanbul: YKY.

Cahill, C. (2006). ‘At Risk’? The Fed Up Honeys Re-Present the Gentrification of the Lower East Side, *Women’s Studies Quarterly*, 34(1/2), 334-63.

Castel, R. (2019). *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi: Sosyal Sorunun Dönüşümü*. (Çeviren. Işık, E.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Clark, K. B. (1965). *Dark Ghetto. Dilemmas of Social Power*. New York, Evanston and London: Harper and Row Publishers.

Demirtürk, E. L. (2006). Writing the Urban Discourse into the Black Ghetto Imaginary: Louise Meriwether's "Daddy Was a Number Runner", *The Southern Literary Journal*, 39 (1), 71-82.

Du Bois, W. Ve Burghardt E. (1899). *The Philadelphia Negro: A Social Study*. Philadelphia: Publications Of The University Of Pennsylvania.

Flamming (2006). *Bound for Freedom: Black Los Angeles in Jim Crow America*. Berkeley CA: University of California Press.

Galonner, J. (2015). The Enclave, the Citadel and the Ghetto: The Threefold Segregation of Upper-Class Muslims in India. *International Journal of Urban & Regional Research*, 39(1), 92–111.

Goffman, E. (1957). The Characteristics of Total Institutions, *Symposium on Preventive and Social Psychiatry*, 15-17 April 1957 Walter Reed Army Institute of Research, Washington, D. C., 43-93.

Graham, W. (2019). *Rüya Şehirler: Dünyayı Şekillendiren Yedi Tasarım Fikri*. (Çeviren. Yolsal, Ü. H.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Greenberg, C. L. (1991). "Or Does it Explode?": *Black Harlem in the Great Depression*, New York: Oxford University Press.

Hartfield, C. (2018). *A Few Red Drops: The Chicago Race Riot of 1919*. New York: Clarion Books.

History (2020). The red summer of 1919. [Online] <https://www.history.com/topics/black-history/chicago-race-riot-of-1919> [Erişim Tarihi: 15.05.2022]

Hunter, M. A. ve Robinson, Z. F. (2016). The Sociology of Urban Black America, *Annual Review of Sociology*, Vol. 42. 385-405.

Wells-Barnett, I. B. (1969). *Southern Horrors*. New York: Arno Press.

Jacobs, J. (2017). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı*. (Çeviren. Doğan, B.) 3. Baskı. Ankara: Metis Yayınevi.

Logan, J. R., Weiwei Z., Turner, R. ve Shertzer, A. (2015). Creating the Black Ghetto: Black Residential Patterns before and during the Great Migration, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 660, 18-35.

Tulsa Historical Society and Museum (2022). 1921 Tulsa race massacre. [Online] <https://www.tulsaistory.org/exhibit/1921-tulsa-race-massacre/> [Erişim Tarihi: 01.05.2022]

Marcuse, P. (1996). Space and race in the post-fordist city: the outcast ghetto and advanced homelessness in the united states today, Mingione, E. (Ed.), *Urban Poverty and the Underclass* içinde (176-216) Oxford: Blackwell.

Marcuse, P. (1998). Space over Time: The Changing Position of The Black Ghetto In The United States, *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment* 13 (1), 7-23.

Marcuse, P. (2005). Enclaves yes, ghettos no, segregation and the state, Varady, D. P. (Der.), *Desegregating The City, Ghettos, Enclaves & Inequality* içinde (15-30) Albany: State University of New York Press.

Massey, D., Nancy, S. ve Denton, A. (1993). *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Cambridge. MA: Harvard University Press.

Matlin, D. (2012). Who Speaks for Harlem? Kenneth B. Clark, Albert Murray and the Controversies of Black Urban Life, *Journal of American Studies* 46 (4), 875-894.

Mele, C. (2013). Neoliberalism, Race and the Redefining of Urban Redevelopment, *International Journal of Urban and Regional Research* 37(2), 598–617.

New York Times (2021). Tulsa race massacre. [Online] <https://www.nytimes.com/interactive/2021/05/24/us/tulsa-race-massacre.html> [Erişim Tarihi: 10.04.2022]

Peach, C. (2005). The ghetto and the ethnic enclave, varady, P. (Der.) *Desegregating, The City Ghettos, Enclaves & Inequality* içinde (31-48) Albany: State University of New York Press.

Sassen, S. (2012). Urban Capabilities: An Essay on Our Challenges and Differences, *Journal of International Affairs* 65 (2), 85-95.

Seicshnaydre, S. E. (2015). The Fair Housing Choice Myth, *Journal of Affordable Housing & Community Development Law* 23 (2), 149-203.

Slatter, T. Ve Anderson, N. (2012). The Reputational Ghetto: Territorial Stigmatisation in St Paul's, Bristol, *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 37 (4), 530-546.

Şentürk, R. (2020). *Çağa İz Bırakan Önderler: Malcolm X*. 18. Baskı. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Threadcraft, S. (2014). Intimate Injustice, Political Obligation, and the Dark Ghetto, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 39 (3), 735-760.

Wacquant, L. (1997). Three Pernicious Premises in the Study of the American Ghetto, *International Journal of Urban and Regional Research* (21), 341-353.

Wacquant, L. (2003). Fransız Banliyöleri ve Amerikan Zenci Gettosu: Karıştırma Yerine Karşılaştırma, *Toplumbilim (Göç Sosyolojisi Özel Sayısı)*. (Çeviren, Yılmaz, B.) (17), 45-55.

Wacquant, L. (2011). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. (Çeviren, Doğan, M.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Wacquant, L. (2012). *Ruh ve Beden: Acemi Bir Boksörün Defterleri*. (Çeviren, Ökten, N.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Wacquant, L. (2016). Revisiting Territories of Relegation: Class, Ethnicity and State in the Making of Advanced Marginality, *Urban Studies* 53 (6), 1077-1088.

Wilson, W. J. (1987). *The Truly Disadvantaged*. Chicago: University of Chicago Press.

Wirth, L. (1956). *The Ghetto*. New Brunswick: Transaction Publishers.